

GLEDURA LAJOS

gyakorló iskolai tanító, Jászberény

Az íráskészség fejlesztésének néhány időszerű kérdése

A Tanterv és Utasítás célul tűzi ki, hogy a tanulók az általános iskolában olyan íráskészségre tegyenek szert, hogy azt eszközként tudják használni mind a továbbtanulásban, mind az életben. A készségszint komoly fokát állítja követelményként a tanulók elé. Írásuk legyen olvasható, lendületes és kellő gyorsaságú.

Az elmúlt évek tapasztalatai azt mutatják, hogy tanulóink nem érik el ezt a szintet teljes mértékben. Ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az alsó tagozatban nem elég hatékony készségképző munkánk. A felső tagozatban sem fejlődik kedvezően a tanulók írása. Ott már nem is tanítják külön órában az írást.

Mindezek köteleznek bennünket arra, hogy több gondot fordítsunk az íráskészség fejlesztésére, az eredményesebb eljárások kidolgozására, a meglevőek újszerű alkalmazására.

Az írás tanulása összetett látási, hallási és mozgási folyamat. A tanulónak írás közben figyelnie kell a betű helyes alakítására, a kapcsolásra, az írás technikájára. Mondania, vagy hallgatnia kell a hangot vagy a szót. A szabályos betűformáknak, az alakításnak, a fej, kéz, láb, toll stb. helyzetének, az egyes mozgásoknak, külön-külön ismerete van, melyet tanítanunk is kell, hisz ezek a szép, lendületes írástechnika kialakulásának az alapjai.

Az írás tanítása során találkozunk sok olyan ismerettel, mozzanattal, amelyek sokak számára lényegtelennek látszanak, vagy nem is ismerik azokat. Ennél fogva nem is fordítanak kellő gondot azok tanítására, gyakoroltatására, elmélyítésére, pedig ezek az íráskészség kialakításában döntő jelentőségűek lehetnek. Az egyes mozzanatokat nem a megfelelő feladatok végrehajtására használják fel.

Ezek közül szeretnék néhányal foglalkozni.

1. Az írástanítás első osztályban az előkészítő időszakkal kezdődik. Ekkor rakjuk le azokat az alapokat, amelyek elengedhetetlenül szükségesek a folyóírás elsajátításához.

A pontos betűismeret szempontjából fontosnak tartom az olyan képzetek kialakítását, amelyek az írás és a betűk szerkezeti felépítését, a BETŰK ELEMÉIT tükrözik. Ezeknek szilárdnak kell lenniük, hogy a gyermek az írás tanulásakor bármikor fel tudja idézni.

A tanuló tudatában akkor marad szilárd emléknym egy betűelemről (később betűről, majd szóról), ha sokszor, sok változatban látja ugyanazt. Ha maga is próbálgatja az alakítgatást. Ha a tanító elmondása alapján sokszor hallja azokat. Mivel a 8–10 éves gyermek differenciáló képessége még igen nehezen bontakozik ki, gondoskodnunk kell arról, hogy az ilyen képzetek kialakítása során ne zavarja őket az

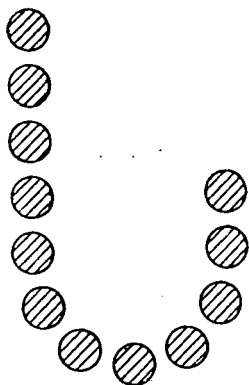
a sok ismeret és azok gyakorlati alkalmazása, amelyek szükségesek az írás tanulásához. Gondolok itt a mozgási, technikai ismeretekre. (Testtartásra, füzet- és írószerszámokra, vonalvezetésre stb.) Viszont ezeknek az ismereteknek a tanítása órától órára folyamatosan a betűelemek tanításával együtt történik. A képzetek kialakítására tehát önálló órát nem számíthatunk. Óráinkba azonban még a vázolgotást, írást és minden másfajta gyakorlást megelőzően beiktathatunk olyan mozzanatot, melyben a tanulók szabadon, minden gátlás nélkül, a zavaró körülményeket kiküszöbölve szemléltethetik, formálgathatják, ismerkedhetnek a betűelemekkel. Ez a munka csak akkor lesz eredményes és célravezető, ha figyelembe vesszük a gyermek életkori sajátosságait, ha nem túlterhelő, ha játékos, hangulatos.

Hogyan történhet ez?

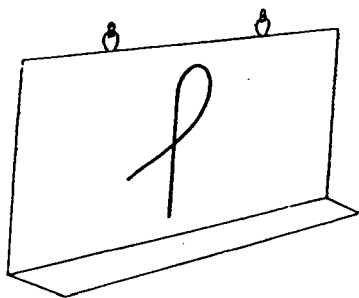
A tanító bemutat a tanulóknak egy jól ismert tárgyat (lehetőleg játékot), melynek alakjából származtatják a megfelelő elemet. (Ennek módjával nem kívánok részletesen foglalkozni. Ezt rendszerint fel is rajzolja a táblára. Ezután következhet a betűelem figyelgetése, annak alakítgatása, formálgatása.

a) Felhasználható erre az *applikációs tábla*. A tanulók a számoló korongokat mágnesek segítségével a vastáblára rakják, s ebből alakítják ki a megkívánt betűelemet, pl. a „horogvonalat”, amelyet összehasonlítanak a táblai rajzzal. Ezt kisebb-nagyobb alakban, kék, piros, sárga korongokkal is jó kirakni. Ugyanezt a helyükön egyéneként is elvégezhetik a tanulók, a „százast” doboz korongjaival. (Amit a számtan órán számolásra használnak.) Ha a tanulók nem rendelkeznek ilyen dobozzal, kukorica- vagy babszemek is megfelelőek. (1. ábra.)

b) Az alsó és felső hurkolás szemléltetésére különösen alkalmas a bolyhos felületű posztós *tapadótábla*, s a ráhelyezett pamutfonal. A tanulók szívesen alakítgatják rajta a „fecskevonalat”. A pad írólapján is gyakorolgathatják, persze a tanító irányításával, ellenőrzésével. (2. ábra.)

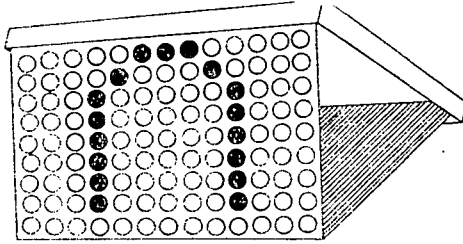
1. ábra

2. ábra

c) A „gyöngyözzünk” című játékot is igen kedvelik a gyermekek. Egy dobozban sok, többszínű gyöngy, s egy felállítható lyukacsos kartonlap található. Különböző figurákat, így betűelemeket és betűket is lehet belőle kirakni. (3. ábra.) Érdekes ezt nagyalakban is elkészíteni. A gyöngyöket meggyamag vagy cseresznyemag is helyettesítheti. Egy-egy ilyen játékos mozzanat élénkítőleg, aktivizálólag hat a gyermekekre.

Célszerű egy-egy alkalommal több eljárást is alkalmazni, mellyel elérjük, hogy a tanulók tudatában logikailag mégjobban tisztázódnak az egyes betűelemek, ame-

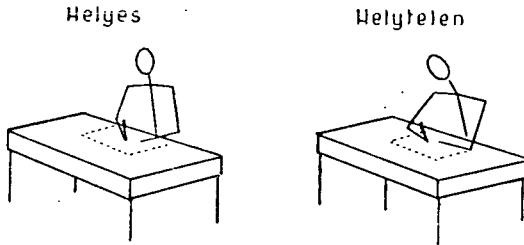

3. ábra

lyek szilárd alapjai lesznek a betűtanításnak. Tudatosítanunk kell, hogy ezekre nagy szükség lesz, mert ezekből építjük fel a betűket.

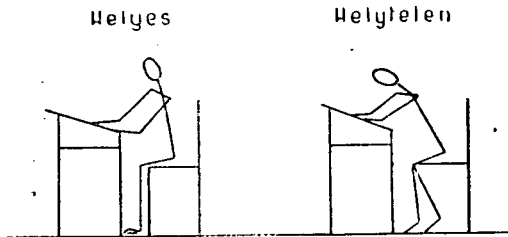
2. Ismernünk kell azokat az ismereteket és tényezőket, amelyek döntően befolyásolják A HELYES ÍRÁSTECHNIKA KIALAKULÁSÁT.

a) A test egyensúlya érdekében a két lábnak egymás mellett, a padlóra merőlegesen, a talpakon kell nyugodnia. Mi következik a lábak helytelen helyzetéből? A test egyensúlya megbomlik. A törzsnek előre kell dőlnie, s ezáltal a fej is előre-bukik, közelebb kerül a füzethez. A karok elhelyezésére sem marad tér. A tanuló kénytelen jól feltenni a karját. Így a könyökök is a pad írólapjára kerülnek. (4. ábra.)

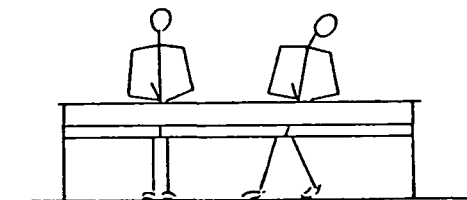
4. ábra

b) Az alsókart úgy kell elhelyezni a padon, hogy mind a két kéz lazán a füzetre feküdjön, s a könyökök a pad szélétől kissé kiálljanak. Ellenkező esetben a kéz helyzete a pad élével párhuzamos lesz, ami megváltoztatja a tollszár irányát is. Nem a váll felé mutat. Lefékeződik az írás lendülete. A kéz továbbvitele szaggatottá teszi, mert sima csúsztatás helyett könyökkel együtt fel kell emelni. (5. ábra.)

5. ábra

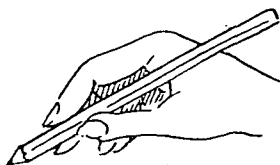
c) Fontos a fej egyenes és megfelelő távolságban való tartása. Túlságosan közelről a sovány betűket is megfelelőnek látják a tanulók. Szűk lesz a betű- és szóköz is. A betűk döntésének egyik leggyakoribb oka, a ferde fejtartás. Egészségi szempontból is nagyon káros. (6. ábra.)

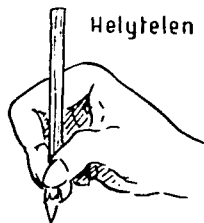
6. ábra

d) A ceruzának, tollnak olyan hosszúnak kell lennie, hogy az ráfeküdjön a hüvelyk és mutatóujj között a kézre. Ha a toll merőlegesen áll a füzetre, nem a gömb vége, hanem a hegye éri a papírt, s így karcol, akadályozza a lendületet, a helyes vonalvezetést, rezgős lesz az írás. (7. ábra.)

Helyes

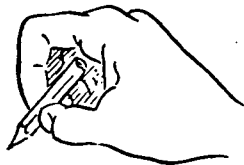

Helytelen

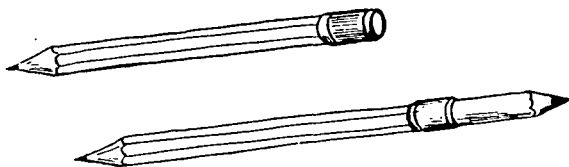

7. ábra

e) A tanulók hengeres, végig egyforma vastag tollszárat használjanak. Kissé nyújtott ujjakkal fogják. Ez megakadályozza a toll túlzott szorítását is. Sok tanuló azért fogja helytelenül mind a ceruzáját mind a tollát, mert rövid, nem tud ráfeküdni a kézre, nem tudja rajta kinyújtani az ujját sem. Akarata ellenére is kénytelen szorítani, s ujjait begömbíteni, ami igen fárasztó. Sajnos a színes ceruzákat már eredetileg rövidre készítik, két három hegyezés után alig lehet fogni, s a legszomorúbb, hogy fogásuk helytelen szokásokat alakít ki a gyermekekben. (8. ábra.) Jól fel lehet használni ceruzahosszabbítónak a ceruzák végén levő törlőgumi tokot oly módon, hogy a gumi helyett rövid színesceruzát helyezünk bele. Így egy kézben van mindkét ceruza és a hosszabbítás problémája is megoldódik. (9. ábra.)

8. ábra

9. ábra

Meg kell még jegyezni, hogy külön technikája van a ceruzával és tollal való írásnak, amit külön-külön tanítanunk is kell. Jó átmenet a kettő között két-három napig a színesceruza használata. Feljebb és lazábban kell fogni, mint a fekete grafitceruzát. A papírhoz csak hozzá kell érinteni, mint a tollat.

Nagyon fontosnak tartom az előbb felsorolt írástechnikai alapismeretek alapos és tudatos gyakoroltatását. Ezt a munkát nem lehet szakaszokra bontani, ez folyamatos. Egy-egy ilyen ismeret gyakoroltatását egy-egy óra speciális feladatként is kijelölhetünk.

Már első osztály végére jó szokásokat alakíthatunk ki ezen a téren. Persze nem mondhatjuk azt, hogy teljesen automatikusak lesznek ezek a mozgások, de kötelességünk, hogy helyes úton indítsuk el az automatizmusokat. Nagy gonddal kell végeznünk ezt a munkát, mert egy-egy rossz ismeret alapján beidegzett tevékenység felbontása és újjal való helyettesítése igen nehéz és hosszadalmas munka, de a gyermekek lelki fejlődésére sincs jó hatással.

3. Hiába ismerik a tanulók a betűk elemeit, a betűk szerkezeti felépítését, a szabályos kapcsolást, az írástechnikai ismereteket, ha azokat a mozgás segítségével ábrázolni, vagyis leírni nem tudják. De minden ilyen mozgásnak, mozdulatnak is ismerete van, amely az egyes betűelemek, betűk alakításában, kapcsolásában nyilvánul meg. Pl. A kéz továbbcsúsztatásának, a hurkolásoknak, az íveléseknek, stb.

A tanulók a bemutatás során *figyelik* ezeket a mozgásokat. *Látják* a könnyed, helyes vonalvezetést. *Hallják* a tanító kísérőszövegét, amit alakítás közben mond. Pl. „Ferde egyenesen fel, balra kanyarítom, egyenesen le...” stb. Később hozzákapcsolódik *saját munkájuk, mozgásuk*. Minderről emléknymokok raktározódnak el, amelyeket tanulás közben fel-felidéznek mint emlékképeket. A próbálgatás, gyakorlás során újakkal egészülnek ki, amelyek tisztázzák, szilárdítják az ismereteket. *A tanulók tudatában mozgásképzetek alakulnak ki*. Hogy ez így is van, s ezeknek milyen nagy szerepük van az íráskészség fejlesztése szempontjából, sokszor meggyőződhattünk róla. Írásórán, amikor felelevenítjük az ismereteket, kérdés helyett elég egy-egy kézmozdulatot tenni, s a tanulók azonnal el tudják mondani a helyes alakítást, vagy kapcsolást. Társa kézmozdulatából következtetni tud, hogy az írás szabályos lesz-e vagy nem. Stb.

Hogyan segíthetjük elő ezeknek a képzeteknek a kialakulását?

a) Hogy ezek a képzetek helyes ismereteket (mozgási ismereteket) tükrözzenek, *a tanítónak nagyon pontosan be kell mutatni azokat*. A betűelemet, betűt, vagy szót felvázolja a táblára. A nagyobb aktivitás biztosítása érdekében jó ezt nagy alakban és színessel végezni, lassan, úgy, hogy minden gyermek jól láthassa. Ezután elmondja az alakítást. Hol kezdődik, merre történik az ívelés, mit kell tenni, hogy a két vonal megfelelő helyen metsze egymást, stb. Majd összekapcsolja a kísérő szöveget a vázolatással, mely mindig lendületesebb és pontosabb lesz.

A kísérő szöveg mondása és hallása, nemcsak a betűismeret szempontjából jelentős, hanem a mozgásképzetek kialakulását is elősegíti. Különösen az előkészítő és a betűismertetés időszakában van nagy jelentősége. A betűk összekapcsolásakor jó a nehezebb kapcsolást is szöveggel kísélni. Később ez az irányítás csak a lényegre, egy-egy nehezebb rész kiemelésére irányulhat. A második osztályban a betűk átismételése után már teljesen el is maradhat, ekkor már a tényleges mozgási gyakorlatnak jut nagyobb szerep. A sok fölöslegessé vált beszéd lelassítja az írást, a lendületesség gátlójává válik.

b) A levegőben és a pad írólapján való gyakorlásnak sem csupán a kézizomlázítás a feladata, hanem a mozgásképzetek kialakításának egyik eszköze is. A függőleges (levegőben), majd a vízszintes síkban (a pad írólapján) való vázolatgatás átmenet a papírra való írás között. Egyben egyik fokozata is annak, *amikor a tanulók már*

alakítanak, mozgást végeznek, de még nem kapcsolódik hozzá az írószer használata, s így csak a helyes formára és vonalvezetésre kell koncentrálniuk.

Jól bevált eljárás, ha azzal a tanulóval, akinek nehézséget okoz az írás tanulása, előbb a táblára, vagy állmányra felakasztott betűtábla betűin (éppen a tanult betűn) sokszor átfuttatjuk az ujját. Ugyanezt célszerű felmagyított szókártán is elvégeztetni. (A nehezebb kapcsolások esetében.) Ezután a tanulók felállnak, megcélazzák a táblára írt nagy alakú betű, vagy szó kezdőpontját, s a levegőben egyszerre kezdik az alakítást, az ehhez kapcsolódó mozgás gyakorlását. A „gyengébb” tanulóknak ilyenkor is segíthetünk. Fogjuk meg a kezét, s vezessük azt a megfelelő irányba!

A pad írólapjára való írás már nehezebb feladat. A tanulóknak nem ad segítséget a betűtábla, sem a táblai írás, kizárólag az irányító szöveg, melyet később célszerű el is hagyni, hogy az ujjal való írás mind lendületesebb és lendületesebb legyen. Már ekkor gyakoroltassuk a helyes testtartást is!

c) Az újságpapíron, írólapon történő nagy alakú vázolatás már sokkal bonyolultabb művelet, mert a tanulóknak új ismereteket kell hozzákapcsolni a tevékenységhez. (Papírral való bánásmód, írószerhasználat.) Ekkor sem szabad megelégednünk a mozgásképzetetről. A sokszori lendületes átruttatás hozzájárul azok kialakításához. Erre még második osztályban is szükség van. Tanulóimmal szavakat is szoktam háromszoros nagyításban íratni. A felvázolás után mindenkinek ellenőrzöm a munkáját, s ezeken gyakoroljuk a lendületes vonalvezetést.

4. Az előkészítő időszakban a tanulók majdnem minden betűelemet megtanulnak. A vonalelemek összekapcsolásával megismerkednek a kapcsolás elemeivel is. Közben vonalvezetési gyakorlatra is szert tesznek, melybe beletartozik az alakítás, a helyes kapcsolás, a vonalak és a toll helyesirányú haladása, a kéz szabályos csúsztatása, stb.

Fontos tudni a tanulóknak, hogy írás közben hol szabad pihenőt tartaniuk, megállniuk a lendülettel, a kezüket továbbcsúsztatniuk. Ezeket az ismereteket is igen lényegesnek tartom a lendületes, könnyed írás elsajátítása szempontjából. Sajnos sokan elhanyagolják ezek ismertetését, gyakoroltatását. Már az első osztályban tanítanunk kell, s minden osztályban gyakoroltatnunk, bővítenünk. Nagy segítséget nyújt a tempó gyorsításban is.

„Csak ott pihenhet meg a kéz, ott állhat meg a mozdulat, ott csúsztathatom tovább a kézfejet, ahol a következő vonalelem kezdődik vagy hegyesen irányt változtat, vagy önmagába visszatérő vonalelem szerepel.”* Ha nem alkalmazza a tanuló ezeket a szabályokat, nem gyakorolja tudatosan, s ehhez még hozzájárul a helytelen könyök, kéz, fej, láb tartása és a toll rossz fogása is, két-három betűelemnél vagy betűnél többet összekapcsolni képtelen. Nagyon nehezen alakul ki a lendületes folyóírása.

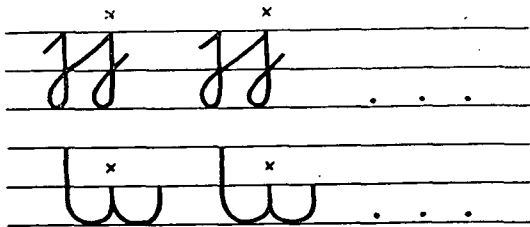
a) Célszerű már az előkészítő időszakban felhívni a tanulók figyelmét a pihenő helyekre és a kéz továbbcsúsztatására is. Eleinte csak annyi elemet kössenek össze, amennyit a kézfej felemelése nélkül le tudnak írni, de közben már tartsanak pihenőt. (10. ábra. Az ábrákon a megállási és pihenő helyeket csillaggal jelöltem.) Később több elemet is összekapcsolhatnak, s gyakorolhatják a kéz továbbcsúsztatását. (11. ábra. A kéz továbbcsúsztatásának helyét vékony függőleges vonallal jelöltem. (Ügyelnünk kell az egyszerre történő ütemes munkára s nagyon óvatosoknak kell lennünk, mert a gyermekek írástudása még alacsony szinten áll.

b) Az első osztályosok később még több elemet összekapcsolhatnak, hisz a későbbiek folyamán négy-öt, sőt több betűs szót is írnak, s kétszer háromszor is tovább kell

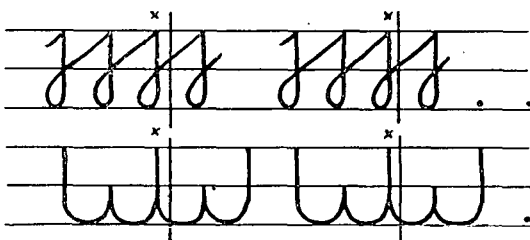
* Dr. Hunyadi Zoltán és Speiser Márton „Az íráskészség kialakításának néhány kérdése”.

csúsztatniuk a kezüket. Ezt a gyakorlást is jó egyszerűre, ütemesen és nagyvonalú papírlapon végezteni. (12. ábra.)

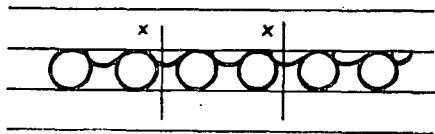
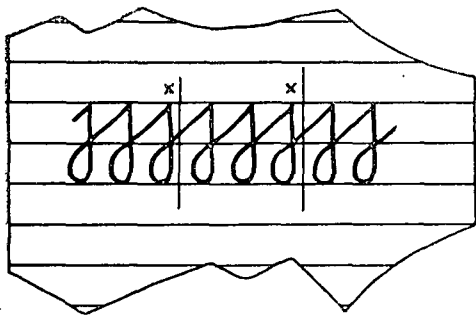
c) Szavak, szövegek íratásával is gyakoroltathatjuk a szabályos pihentetőket és a kéz továbbcsúsztatását. Eleinte egyszerűbb (osztálytól és fejlettségtől függően) négy-

10. ábra

11. ábra

12. ábra

öt betűs szavakat írjanak a gyerekek. (13. ábra.) Alapos gonddal kell ezeket a szavakat összeválogatnunk, a pihenő és továbbcsúsztatási helyeket megjelölnünk. Pl. Helytelen a „c”-s kötés esetében továbbcsúsztatni a kézfejet, mert a kéz jobbra csúszik, a folytatandó vonal pedig önmagába visszatérő, tehát ellentétesen balra halad. (14. ábra.)

Lényegében azt kell megértetnünk a tanulókkal, hogy írás közben nem csúsztatjuk a kezünket tovább ott, ahol akarjuk. Még akkor sem, ha újabb betűt kapcsolunk, mert a hurkolásokban és ívelésekben törés keletkezne, s ez az írás minőségének romlását eredményezné.

Ennek gyakorlására addig van szükség, amíg a gyermek kezének merevsége fel nem lazul annyira, hogy azt nem nyomja rá az asztalra, amíg írása könnyed nem lesz.

Az írás tanulásának folyamatából néhány olyan ismeretet emeltem ki, melynek időben való tanítása és tudatos gyakoroltatása hozzájárul a helyes képzetek kialaku-

köve^r köve^ret
leve^l leve^let
me^r me^rész
me^rész^en

13. ábra

k^r →
ko^o →

14. ábra

lásához. Ezeknek a képzeteknek eleinte nagyobb, majd mindig kisebb szerep jut a képzésben, mert a mozdulatok automatikussá válnak, s a tanulók lassan eljutnak a jártasság, majd a készség fokára.

Felhasznált irodalom:

1. Tanterv és Utasítás az általános iskola alsó tagozata számára.
2. Dr. Hunyadi Zoltán—Speiser Márton: „Az íráskészség kialakításának néhány kérdése.”

KÁLMÁN JÁNOSNÉ
gyakorló iskolai tanító, Szeged

SÜLI DEZSÓNÉ
intézeti tanár, Szeged

Olvasmánytárgyalás a IV. osztályban :

A kapzsi Csun

Az alább közölt tanítás vázlata és annak elemzése a IV. osztály meseanyagából választotta tárgyát. A IV. osztály aránylag kevés mesét tár a tanulók elé. Ezek a mesék azonban maradandó hatást gyakorolnak a 9—10 éves gyermek lelkivilágára, nemcsak azért, mert egyik lábukkal a mesék világában is élnek még, hanem azért is, mert a mesék, főleg a népmesék teljesen kielégítik a gyermekek igazságszeretetét. Ebből fakad az a lehetőség, hogy a mesék természetüknél fogva alkalmasak a gyermekek erkölcsi arculatának hatásos és hathatós alakítására. A mese átélése következtében kitűnő talaj keletkezik a gyermeki lélekben egy fontos nevelési terület feladatainak megvalósításához. Az érzelmek keletkezése, váltakozása, sokszor viharos hullámzása képezi ezt, és teszi könnyebbé az erkölcsi nevelés súlyos tartalmi munkáját. Sokoldalú ez a nevelési terület, és áthatja a szocialista oktató-nevelő munka egészét éveken keresztül. A tanulók elé tárja ismeretnyújtás segítségével a kommunista erkölcs általános szabályait, eszményeket állít a tanulók elé, de feltárja azt is (a legkisebbek előtt is), hogy volt és van burzsoá erkölcs. A feladat többek között az, hogy az alsótagozatos tanuló is meglássa a kettő között a különbséget és magáénak vallja a kommunista erkölcs legfőbb tartalmi jegyeit. Kiváló módszerek segítik a pedagógusokat ebben a nehéz munkában. Ezekon felül a nevelő (részéről) a legfontosabb törekvése az legyen, hogy az erkölcsi meggyőzést ne csak ismeretnyújtási munkának tekintse, hanem a gyermeki érzelmvilág alakítására, tartósítására, fokozására is igen nagy gondot fordítson. Gazdag érzelmi aláfestések, hangulatok keltése, élmények keletkeztetése az a talaj, amelyen az erkölcsi tanulságok cselekedetekké érlelődnek majd. Innen kanyarodjunk vissza témaválasztásunkhoz.